

Natuur.oriolus

Zeldzame vogels
2006

Nieuw voor België:
Audouins Meeuw

Nieuwe invoersite
www.waarnemingen.be

Visdieven *Sterna hirundo* en Zwarte Stern *Chlidonias niger* op vlotjes

GEERT SPANOGHE

Inleiding

Op verschillende plaatsen in Vlaanderen werden recent pogingen ondernomen om Visdiefjes *Sterna hirundo* als broedvogel aan te trekken door het voorzien van nestvlotjes. In de meeste gevallen blijkt dit succes te hebben. Niet alleen omdat de Visdieven er effectief gebruik van maken, maar ook omwille van de grotere betrokkenheid met zowel de soort als het gebied waar de vlotjes gelegd worden. Naast de vlotjesmaker en de vlotjeslegger is er de betrokkenheid van de vogelkijker die alles nauwlettend in de gaten houdt en zich bovendien plots aan broedbiologisch onderzoek waagt. Daarnaast blijkt het hele proces ook wandelaars aan te spreken. Het lijkt voor hen boeiender dan die exotische Canadese Ganzen *Branta canadensis* of het hooiland dat jaarlijks gemaaid moet worden voor zijn specifieke flora. De Visdief is een aalbare soort. Boven de Moerdijk blijken er nog veel meer vlotjes te liggen, maar daar vooral voor de Zwarte Stern *Chlidonias niger*. Dit artikel geeft wat ervaringen weer met het plaatsen van nestvlotjes voor Visdieven in Vlaanderen en stelt de vraag of vlotjes voor Zwarte Stern hier ook een toekomst hebben.

Visdief *Sterna hirundo* (Foto: Robin Smessaert)

Visdief

Verspreiding en aantallen

We kennen de Visdief in ons land vooral als een kustgebonden soort. De recent gevestigde kolonie in de Voorhaven van Zeebrugge (W) ligt er niet om: na de vestiging in 1987, toen de soort niet meer tot broeden kwam in het Zwin te Knokke (W), swingden de aantallen de pan uit om vanaf 1995 tot ver boven de duizend paartjes te stijgen. Het maximum werd in 2004 genoteerd met 3052 broedparen (Vermeersch *et al* 2006 en recentere gegevens Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek). Als we de verspreiding in Europa bekijken zien we dat men in landen diep in het binnenland zoals Zwitserland, Oostenrijk, Tsjechië en Slowakije steevast kan bogen op enkele honderden broedpaartjes. Met een populatie van 14.000 tot 40.000 broedparen liggen de aantallen in Wit-Rusland nog een stuk hoger. Al bij al broeden er in Europa minder Visdieven aan de kust dan in het binnenland. De totale Europese populatie bedraagt 270.000 - 570.000 broedparen.

Naast Zeebrugge kent Vlaanderen nog een kleinere kolonie in de Waaslandhaven (O), langs het estuariene deel van de Schelde, waar de aantallen sinds 2000 fluctueren tussen 100 en 300 broedparen (Spanoghe

et al 2008). Tegenover het succes van deze twee kolonies staat wel het verdwijnen van broedende Visdieven uit het Zwin te Knokke, de Achterhaven te Zeebrugge en de Gentse kanaalzone (O). In een vijftiental binnenlandgemeenten waar de soort de vorige eeuw wel eens tot broeden kwam, broeden al jaren geen Visdieven meer. Tegenwoordig betreffen jaarlijks weerkerende Visdieven in het binnenland van Vlaanderen steeds paartjes op vlotjes: het Damvalleimeer te Destelbergen (O), het Leeuwenhof te Drongen (O) en recenter het Noordelijk eiland te Wintam (A) en het Donkmeer te Overmere (O). In 2007 lagen er 2 vlotjes op het Leeuwenhof te Drongen en 7 op het Damvalleimeer te Destelbergen. Aangezien de Visdief elders in Europa echt wel een soort is van het binnenland, weerspiegelt onze zeer kleine binnenlandse broedpopulatie een gebrek aan geschikt broedgebied. Er zijn nochtans voldoende grote waterpartijen, maar de limiterende factor lijkt eerder het gebrek aan geschikte nestplaatsen en rust tijdens het broedseizoen te zijn. Nestgelegenheid voorzien voor Visdieven is dus mogelijk relevanter dan nestkasten hangen voor Torenvalken *Falco tinnunculus*, mezen en dergelijke.

Waar leg je zo'n nestvlotje?

Vermoedelijk komen alle plassen en zelfs brede sloten of waterlopen waar Visdiefjes op trek gezien worden in aanmerking. De praktijk leert dat het vooral lukt op voldoende grote plassen met niet al te veel hoge bomen op de oevers, weinig recreatie en voldoende andere visrijke wateren in de buurt. Wanneer Visdieven in de omgeving broeden of in het gebied zelf al broedpogingen deden, zal de vestiging sneller verlopen. De diepte van de plas heeft blijkbaar niet veel belang. Het vlot wordt best zover mogelijk van de kant gelegd. Dit verkleint de kans op inpalming door Meerkoeten *Fulica atra* of Waterhoentjes *Gallinula chloropus*. Plaatsen met concentraties Kokmeeuwen *Larus ridibundus*, grote meeuwen of Aalscholvers *Phalacrocorax carbo* kan men beter mijden, omwille van predatie en in beslag name van de vlotjes.

Het maatschappelijk draagvlak is een belangrijk aspect. Voor veel mensen zal een vorm van ethiek een rol spelen. Met één of meerdere vlotjes op een zandwinning, kleiput of ordinaire visvijver zal men niet gauw problemen hebben. Worden deze echter in het midden van een kreek of een natuurlijk ven aangebracht, dan zal je al wat meer mensen bezwaar horen uiten. Doe zoiets

Technische fiche

Als je er buitenlandse literatuur op naleest of wat surft op het internet kom je al snel op grote en dure kunstwerken waar zich soms kleine kolonies op vestigen. Er is echter een aantal redenen om klein te beginnen. Ten eerste is dit snel en gemakkelijk realiseerbaar, het hele project van aanmaak tot te water laten hoeft maar enkele uren te duren. Ten tweede trekken grotere vloten ook grotere vogels aan, waar de Visdief zich met moeite tegen kan verweren. Het risico is groter op conflicten met Aalscholvers, Nijlganzen *Alopochen aegyptiacus*, Canadese Ganzen, Kleine Mantel- *Larus fuscus* en Zilvermeeuwen *Larus argentatus*. Als ze al niet de directe aanleiding zijn voor een Visdief om een vlot te negeren, maken die beesten er een zodanig vuile boel van dat een Visdief al niet meer geïnteresseerd is. Begin dus met kleine vlotjes, zodat alleen kleine vogels zoals de Visdief er gemakkelijk gebruik van kunnen maken.

Een derde reden is de sterke territorialiteit van Visdieven op vlotjes. Onze ervaringen in het Gentse leren ons dat Visdieven andere koppels hardnekkig uit de buurt houden, een groot verschil met die duizenden koppels netjes naast elkaar in de Zeebrugse Voorhaven.

Klein beginnen is ook een vorm van risicospreiding. Als er dan eens iets gebeurt, en dat is onvermijdelijk met drijvende constructies in weer en wind, gaat er maar één nest verloren.

Een laatste reden van puur praktische aard is de noodzaak van een toestemming om een vlotje te mogen plaatsen. Een eigenaar of beheerder van een plas

Nestvlot type 1 voor Visdief *Sterna hirundo*. 25 jun 2005, Leeuwenhof Drogenen (0)
(Foto: Geert Spanoghe)

zal weinig moeite hebben met iets dat niet groter is dan een afgevalen tak van een grote boom. Een hele constructie roept direct weerstanden op. In dit artikel worden twee types voorgesteld. Indien ooit een commercieel en bovendien betrouwbaar type aangeboden wordt, is dit waarschijnlijk een aanrader.

Benodigheden:

Type 1

Een halve houten pallet, enkele houtblokjes, een houten (fruit)kistje met hoge randen (bv. 10 cm), wat kippengaas of een doorlaatbare doek, zand en schelpengruis en iets met een serieus drijvend vermogen. We zijn zelf afgestapt van het gebruik van grote plastic bussen ('bidons'). Deze waren meermaals de oorzaak van fatale instabiliteit en

gingen snel kapot. Gyproc of PU, veel gebruikt als isolatiemiddel, lijkt het meest duurzame. Met een plaat van 2 bij 0.5 m kan je een halve pallet voldoende drijvend houden. Nagel het kistje op 2 balkjes zodat eventueel hieronder kan geschuild worden door de pulli. Bij dit type is het aanbrengen van 2 wilgenbussels in bootvorm aangeraden. Dit brengt extra stabiliteit, breekt de golfslag en biedt een schuilplaats aan rondzwemmende pulli. Een zwemmend donsjong moet ten allen tijde terug op het vlot kunnen kruipen naar een droge plaats uit weer en wind waar ook één van de ouders kan zitten.

Type 2

Een volledige houten pallet met erop errond hoge wanden (10 à 15 cm) gebouwd door middel van planken. Je hebt dezelfde bestanddelen nodig als in het kistje van type 1, alleen van alles meer dan het dubbele. Dit wordt dus een vrij zware, grote constructie terwijl je type 1 nog net alleen kan dragen en dus ook vervoeren.

De verankering gebeurt door middel van een stalen draad of duurzaam touw met een gewicht, bijvoorbeeld zo'n bouwsteen met een groot gat. Gezien de kans op wisselende waterstanden moet het touw uiteraard een stuk langer zijn dan de diepte van het water. In sommige gevallen kan je het vlot op een simpele wijze vastmaken aan een boei of een andere aanwezige constructie.

Visdieven *Sterna hirundo* op nestvlot type 2 (1 ad., 2 juv.). 16 jul 2005, Leeuwenhof Drogenen (0) (Foto: Geert Spanoghe)

dus niet clandestien en betrek eigenaars en omwonenden bij het initiatief.

Territorialiteit

Dit verdient extra aandacht want de Gentse Visdieven lijken op dat vlak fenomenaal. Het eerste jaar dat er 2 vlotjes lagen op het Leeuwenhof werd er op één gebroed door het wijfje en zat het mannetje overdag meestal op uitkijk op het andere vlot, dat hij fanatiek verdedigde. De vestiging van een tweede koppel bleek onmogelijk. Het volgende jaar dreigde dit scenario zich te herhalen. Het tweede koppel bleek nu echter iets meer te volharden en na twee volle dagen vechten en lawaai maken gaf het mannetje van het eerste koppel zich gewonnen en droop af naar de nabijgelegen Bourgoyen. Pas een half uur later keerde hij terug en landde bij het broedend wijfje. De Visdief van het Leeuwenhof is hierin geen alleenstaand geval. Op het Damvalleimeer werden in de voorbije tien jaar eveneens enkel vlotjes die ver van gevestigde koppels lagen, bezet door nieuwe koppels. Een koppel Visdief dat in 2007 een broedpoging deed te Stuivekenskerke en de vogels van het Noordelijk eiland te Wintam vertoonden hetzelfde opvallende gedrag (Kris De Keersmaecker *in litt.*, mond. med. Koen Devos). Als er meerdere vlotjes geplaatst worden liggen deze in de beginfase daarom best zo ver mogelijk van elkaar. Het bleef zoals verwacht op het Leeuwenhof niet bij lastig vallen van soortgenoten: elke vliegende vogel boven de plas was er soms teveel aan. Botsingen met Blauwe Reiger *Ardea cinerea*, meeuwen *Larus spec.* en zelfs Wespandief *Pernis apivorus* werden geregistreerd. In pure kamikazestijl werd de mogelijke vijand aangevallen. Een Zwarte Stern werd urenlang achtervolgd tot deze de plas verliet. Hetzelfde scenario zagen we bij een

	Leeuwenhof		Damvalleimeer		Zeebrugge	
	Aantal bp	BS	Aantal bp	BS	Aantal bp	BS
1996			1	0		
1997			1	3	1728	0.9
1998			2	3	1845	1.2
1999			2	3	1950	1.3
2000	1	3	1	3	2260	0.8
2001	1	2	1	2	2260	1.4
2002	1	2	1	?	2446	0.1
2003	1	2	1	0	2535	1.7
2004	2	2.5	3	1	3052	0.7
2005	2	1.5	4	1+	1847	0.6
2006	2	2	6	2.7	2206	0.8
2007	1	1	7	2.1	2794	2.2

Tabel 1: Aantal broedparen en broedsucces bij Visdieven *Sterna hirundo* (gemiddeld aantal uitgevlogen jongen per paar) op het Leeuwenhof (nestvlotjes), het Damvalleimeer (nestvlotjes) en te Zeebrugge (hier gebaseerd op selectie van nesten in *enclosure*, gegevens: Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek).

Table 1: Number of breeding pairs and breeding success of Common Terns *Sterna hirundo* (mean number of young per pair) at the Leeuwenhof (floating platforms) the Damvalleimeer (floating platforms) and at Zeebrugge (here based on selection of nests in an enclosure, data: Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek).

groepje Dwergmeeuwen *Larus minutus* op doortrek. De kans dat een overtrekkende Witvleugel- *Chlidonias leucopterus* of Witwangstern *Chlidonias hybridus* zich ertoe laat verleiden om enige tijd te blijven pleisteren vermindert dus zienderogen bij het aantrekken van een koppel Visdieven, een dilemma.

In Gent wordt er momenteel aan gedacht om op een van de plassen toch een groot vlot te leggen. Nu deze plassen al gekoloniseerd zijn, vermoeden wij een groter 'koloniegevoel' bij de Visdieven zodat het gebruik van grotere vloten door meerdere broedparen toch mogelijk zou zijn.

Broeden op vlotjes: een succesverhaal!

Zolang er hooguit enkele vlotjes liggen, is het broedsucces (gemiddeld aantal uitge-

vlogen jongen per paar) heel gemakkelijk op te volgen. Dit staat in schril contrast met de grote kolonies waar broedsucces wordt gemeten door middel van een steekproef waarbij een sector met enkele tientallen nesten afgebakend wordt met een zogenaamde *enclosure*. De resultaten hiervan worden geëxtrapoleerd voor de hele kolonie. Voor de grote kolonies (Zeebrugge en Waaslandhaven) schommelde het broedsucces tussen 0 en 2,2 uitgevlogen jongen per paar, met een gemiddelde rond 1. De huidige vlotjes scoren aanzienlijk beter. Het gemiddelde door de jaren heen ligt hier ruim boven de 2 vlieglugge jongen per koppel per jaar, zeker als gekende 'ongelukken' met vlotjes in rekening gebracht worden. Kweken wij met andere woorden supervisdieven op die vlotjes? Wel, nee maar het blijft wel een opsteker voor de mensen die ermee bezig zijn. Op langere termijn en met voldoende initiatieven opent dit perspectieven voor een omvangrijke binnenlandse populatie Visdieven.

Een eerste verschil is de geringe predatie en intraspecifieke competitie op de nestvlotjes. Zelfs op een plas met heel wat kraaiachtigen *Corvidae* en grote meeuwen *Laridae* blijkt het vlot vrij onopvallend en bovendien gemakkelijker verdedigbaar. Ook wanneer jongen er 'te vroeg' afsprongen, werden met de hierboven beschreven eigenschappen van het vlot voldoende mogelijkheden tot overleven ingebouwd. Door de grote afstand tussen de vlotjes worden de eieren of jongen zelden onbewaakt achtergelaten. De broedende vogel hoeft het nest nooit te verlaten om een opdringerige buurman weg te jagen zoals dat in een kolonie meermaals

Jonge Visdieven *Sterna hirundo* op nestvlot. 25 jun 2005, Leeuwenhof Drongen (0)
(Foto: Geert Spanoghe)

Jonge Visdief *Sterna hirundo*. 15 jun 2004, Leeuwenhof Drongen (0). Visdiefkuikens kunnen goed zwemmen maar dat maakt hen wel bijzonder kwetsbaar. Zorg er dus voor dat ze altijd gemakkelijk terug op het vlot kunnen (Foto: Geert Spanoghe).

gebeurt. Op het Leeuwenhof broedt sinds 2006 een koppel op het nieuw aangelegde eiland. Gevechten met opdringerige groepen Kauwen *Corvus monedula*, voorheen onbestaand, zijn daar nu dagelijkse kost. De mensen die de Visdieven volgen op het Noordelijk eiland te Wintam hebben echter andere ervaringen. Daar is het broedsucces eerder laag en is er predatie op het vlot door vooral grote meeuwen *Laridae* (Kris en Erik De Keersmaecker *in litt.*). Net die locatie lijkt het meest op de estuariene kolonies: uitgestrekte en zeer open omgeving, veel andere vogels in hetzelfde gebied. In sommige gebieden zijn er geen uitwijkmogelijkheden, maar probeer altijd een eerder 'rustige' zone uit te kiezen waar de Visdieven zich wel nog goed voelen.

Een tweede belangrijk verschil is het voedsel. Wanneer dit in overvloed aanwezig is in de Noordzee, zoals in 2007, door de uiterst warme en kalme aprilmaand, worden jongen met een hoge frequentie gevoederd met bovendien grote prooien. Dit resulteert in een goede opgroei maar ook in meer tijd voor de ouders om de jongen te bewaken. In normale jaren is de situatie omgekeerd en zal het moeilijk worden voor een kolonie om meer dan een jong per koppel groot te brengen. In jaren met weinig voedsel of veel stormen heeft een kustkolonie meestal een barslecht broedresultaat. Niet alleen vinden oudervogels dan te weinig eten, beide partners moeten de jongen dan vaak te lang alleen laten, met een groter risico op verlies van de jongen.

De Visdieven op de plassen in het binnenland zijn minder gevoelig voor dergelijke grillen van het weer. Er zal altijd wel vol-

doende voedsel in de buurt zijn voor een paar of zelfs een tiental paartjes. Bovendien is er zelfs bij heel slecht weer meestal een luwe zone in het gebied waar wel succesvol gevestigd kan worden.

We zien ook dat de eerste week stevast één partner bij de jongen blijft. Pas als de jongen voldoende groot zijn, gaan beide ouders vissen. Dit lijken de ingrediënten voor een hoog broedsucces.

Andere initiatieven

In sommige gebieden zijn er misschien alternatieven voor nestvlotjes. Zo werd op de Rupel te Wintam eind februari 2008 een

dukdaif ingericht als visdievenbroedplaats. Dit werd mogelijk in overleg en met de hulp van NV. Zeekanaal.

Informatie over dit project vind je op www.natuurpuntrupelstreek.be.

Ongetwijfeld zijn er in Vlaanderen nog van die locaties waar mits een kleine ingreep, meestal door het aanbrengen van schelpengruis, Visdieven kunnen aangetrokken worden. De professionele medewerkers van Natuurpunt aan het project 'de Antwerpse Haven natuurlijker' hebben ook al een dergelijk project op hun palmares op rechteroever.

Zwarte Stern

Verspreiding en aantallen

In de broedvogelatlas van 2004 vind je de Zwarte Stern enkel terug in de Rode Lijst onder de categorie Uitgestorven (Vermeersch *et al.* 2004). Als je er wat oudere literatuur op na slaat, vinden we dat het laatste broedgeval al van 1984 dateert (Beerse, A). De Vlaamse broedpopulatie, geconcentreerd op Kempense zogenaamd oligotrofe vennen daalde midden jaren '70 onder de 30 koppels, om in het volgende decennium helemaal te verdwijnen (Vandegehuchte 1989). Ook in Nederland daalde de populatie het sterkst op de zandgronden, de regio vergelijkbaar met en aangrenzend aan onze Kempen. In het hele land broedden begin deze eeuw iets over de 1000 broedparen, komende van 15.000 à 20.000 broedparen in de jaren '50 van de twintigste eeuw (van der Winden 2002).

Vrijwilligers van o.a. Natuurpunt Rupelstreek richten samen met werknemers van NV Zeekanaal op de Rupel een dukdaif in als broedplaats voor Visdieven. In onze Vlaamse wateren zijn ongetwijfeld nog heel wat plaatsen waar dergelijke initiatieven zouden kunnen genomen worden. 13 maart 2008, Wintam (A) (Foto: Luc Van Schoor)

Oorzaak van de achteruitgang

De redenen van de achteruitgang in België worden nergens uitgebreid beschreven. Eigenlijk wordt dit alleen in sommige gevallen toegeschreven aan drooglegging van Kempense vennen en moerassen (Vandegehuchte 1989, Gabriëls 1985). Op de vergelijkbare broedplaatsen (zie verder) in Nederland geeft men een hele reeks oorzaken aan: afname van drijvende matten Krabbenscheer *Stratiotes aloides* (geen soort van de Kempen maar eerder van laagveengebieden) in moerassen en afgesneden rivierarmen, verlies van broedplaatsen door eutrofiëring, afname van de diversiteit in prooitypen wat de conditie van de jongen nadelig zou beïnvloeden en toename van menselijke verstoring (van der Winden 2002 & 2005). Door het verlies aan pakketten Krabbenscheer zouden Zwarte Stern en meer zijn gaan broeden op wortelstokken van waterlelieachtigen *Nymphaeidae*, voornamelijk Gele Plomp *Nuphar lutea*. Deze blijken echter niet stabiel genoeg, waardoor veel nesten verloren gaan en het lage broedsucces voor een dalende populatie zorgt (Van der Winden 1997).

Bij onderzoek van opgroeiende kuikens in het zure Bargerveen, in Noordoost-Nederland werd een gebrek aan calcium vastgesteld waardoor kuikens stierven (Beintema *et al* 1997). Dit zou te wijten zijn aan het feit dat ze hun jongen hier bijna uitsluitend voeden met insecten. Een gelijkaardige afname van de aantallen Zwarte Stern kon in het zuidelijke vennengebied van Nederland niet of niet alleen toegeschreven worden aan het gebrek van vertebrate prooien zoals kleine vissen en larven van amfibieën. Onderzoek in de Malpie-

Zwarte Stern *Chlidonias niger*. 25 mei 2007. Deze vogel in tweedezomerkleed (te zien aan rommelig kleed en meer, in dit geval 6, gesloten buitenste handpennen dan een adult) bleef een paar dagen hangen boven de plas van de Bourgoyen-Ossemeersen. Dergelijke jonge vogels zijn nog op prospectie en zouden kunnen aangetrokken worden door geschikte broedplaatsen.
(Foto: Geert Spanoghe)

vennen nabij Valkenswaard, de enige overblijvende grote kolonie Zwarte Stern en op een oligotroof ven toonde aan dat in die zuidelijke vennen wel nog genoeg vissen en amfibieën voorkomen om aan de calciumbehoefte te voldoen (van der Winden 2005). Desondanks namen de aantallen hier even sterk af. Belangrijk is dat hier gesteld wordt dat insecten alleen niet voldoende zijn om jongen groot te brengen.

Nestvlotjes leggen we dus best niet om het even waar ?

Vooreerst toch een kanttekening. De Zwarte Stern is sinds 1984 uitgestorven in

Vlaanderen. De kans dat nestvlotjes leggen voor deze soort succes heeft, is dus waarschijnlijk zeer klein. Maar, wie niet waagt, niet wint ... en misschien profiteren wel andere soorten zoals de Geoorde Fuut *Podiceps nigricollis* van een dergelijk initiatief. Enkele pogingen in die richting de laatste decennia hadden geen resultaat. Dit hoeft echter geen doorslaggevende reden te zijn om het niet te proberen.

In de Malpievennen broeden de Zwarte Stern en voor het grootste deel op nestvlotjes. Door het verlies aan natuurlijke nestplaatsen, zoals hierboven beschreven, blijken deze vlotjes in veel gebieden in Nederland één van de factoren te zijn die bepalen of Zwarte Stern al dan niet tot broeden komen. In de Nederlandse veenweidegebieden, waar nog een grote populatie broedt op brede sloten tussen graslandpercelen, broedt de hoofdmoot ook op vlotjes. De Zwarte Stern bleken deze zelfs te verkiezen boven de weinige natuurlijke nestplaatsen die ze daar nog hadden. Hierdoor vond een verschuiving plaats van bijna de volledige populatie naar de vlotjes. Dergelijke veenweiden, ontstaan door de afzetting van dikke veenpakketten tijdens vroegere IJstijden, bestaan niet in Vlaanderen. In Nederland situeren ze zich in de provincies Utrecht, Noord- en Zuid-Holland.

De situatie in onze Vlaamse Kempen lijkt niet anders dan in de Malpie. Dus als we weer broedende Zwarte Stern willen verwelkomen, hoe moeilijk dat ook mag zijn gezien onze broedpopulatie uitgestorven is, zullen we eerst vlotjes moeten voorzien. Maar we moeten ons uiteraard afvragen of het wenselijk is om die vlotjes eender waar te leggen. Uit de bovenstaande studies leren we dat insecten niet genoeg blijken te zijn om jongen groot te brengen omdat dit zou leiden tot een calciumgebrek. Bovendien weten we dat de diversiteit aan insecten in ongeveer elk gebied in Vlaanderen de laatste decennia zienderogen achteruit liep. Naast die insecten lijkt de aanwezigheid van voldoende vis, in de oligotrofe vennen in bijna alle gevallen van exotische oorsprong, of amfibieën zoals bijvoorbeeld de Poelkikker *Rana lessonae* een noodzaak. Een voor de hand liggende plaats om vlotjes te leggen, lijkt het Stappersven te Kalmthout (A). Hiervoor zijn zelfs al plannen (mond. med. Glenn Vermeersch). Uit mondelinge informatie blijkt dit een zeer visarm, misschien zelfs visloos ven te zijn. Bovendien kan men zich de bedenking maken of de weinige soorten amfibieën die zich hier voortplanten een constante voedselbron kunnen zijn voor Zwarte Stern en.

Technische fiche

Een vlotje voor de Zwarte Stern voldoet best aan de volgende kenmerken: zeer lage ligging (deels overgaand in waterlijn) op een beschutte, onverstoorde plaats, niet te groot (maximaal 1 à 2 m²), bedekking met moerasplanten (zelfs levende) en modder. Je respecteert een afstand van minstens 5 m tussen elk vlotje en legt ze op verschillende meter van de oever, liefst op een afstand van bomen en bos. Heb je op de plas nog een partij drijvende waterplanten dan leg je het best in die buurt.

Als constructie zijn er verschillende mogelijkheden. Een eerste is een raamwerk van PVC-buizen met daarover kippengaas. Als je het voldoende bedekt met modder en afgestorven waterplanten komt het diep genoeg te liggen zodat de jongen er vlot op en af kunnen. Deze test moet je trouwens met elk soort vlotje doen. Een model waar ze in Nederland recent goede ervaring hebben bestaat uit twee aaneen gelijmde kunststofplaten (gebruikt in de verpakkingindustrie) of roofmate (soort isolatiemateriaal) met daarop bij voorkeur een juten zak en weer wat waterplanten.

Het uitleggen van rietmatten wordt in Nederland niet gepromoot. Waarschijnlijk zijn deze niet stabiel genoeg. Van de verschillende typen vlotjes vind je foto's en uitleg op www.moerasvogels.nl, doorklikken naar Zwarte Stern.

Zwarte Stern *Chlidonias niger*, visoverdracht. 10 jun 2007, Rijnstrangen (NL)
(Foto: Jelle Aalders)

Het feit dat zich hier tijdens de Tweede Wereldoorlog een kolonie Zwarte Stern tot 30 paren vestigde, lijkt dit tegen te spreken. Het Stappersven kende echter een geschiedenis van afwisseling tussen droogleggen en weer vol lopen. Deze drooglegging gebeurde voor landbouwdoeleinden

(grasgronden voor koeien). Tot in de jaren '70 stond in het Stappersven ook Kroppaar *Dactylus glomeratus* als getuige van het agrarisch gebruik (mond. med. Geert De Blust). In de periode dat daar Zwarte Stern tot broeden kwamen, was dit dus geen zuur, oligotroof ven zoals we het nu

kennen maar eerder een mesotroof ven met waarschijnlijk meer vis en amfibieën. Wel dient hier opgemerkt dat de landbouw van een eeuw geleden niet vergelijkbaar is met de huidige landbouw. Zo werden vennen soms om de 10-15 jaar drooggelegd zonder dat er een toegift was van organisch materiaal.

Bij navraag blijkt dat de nu zure, oligotrofe vennen in de periode dat er Zwarte Stern broedden toen voedselrijkere plassen waren, soms zelfs deels in landbouwgebruik. Indertijd waren ze geschikt, nu waarschijnlijk niet meer. Tenzij er nog of weer voldoende vis in of in de buurt zit. Enkele andere voormalige broedgebieden van Zwarte Stern in de Kempen blijken sowieso voedselrijkere plassen geweest te zijn. De Zwarte Stern als voormalige broedvogel van de zure, oligotrofe vennen typeren, lijkt me daarom eerder een mythe dan werkelijkheid.

Dankwoord

Een woord van dank aan alle referees, layouters en mensen die nuttige informatie aanleverden: Michaël Moors, Koen Devos, Anny Anselin, Eric Stienen, Kris en Eric Dekeersmaecker, Koen Leysen, Joris Everaert, Albert Mannaert, Jan Gabriëls e.a.

Geert Spanoghe,
Droogveldeweg 80,
B- 9031 Drongen geert.spanoghe@inbo.be

Referenties

- Beintema A.J., Baarspul T. & De Krijger J.P. 1997. Calcium deficiency in Black Terns *Chlidonias niger* nesting on acid bogs. *Ibis* 139: 396-397.
- BirdLife International 2004. *Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status*. Cambridge, UK: BirdLife International. (BirdLife Conservation Series No. 12).
- Devos K. & Stienen E. 2004. Visdief pp 236-237. In: Vermeersch et al. 2004. *Atlas van de Vlaamse broedvogels, 2000-2002*. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel.
- Dewulf L. & Geers V. 1989. Visdief, pp 226-227. In *Vogels in Vlaanderen, Voorkomen en verspreiding*. Vlaamse Avifauna Commissie I.M.P.
- Gabriëls J. 1985. *Atlas van de broedvogels in Limburg*. BNVR v.z.w. i.s.m. Lisec, Bokrijk-Genk.
- Hagemeijer E.J.M. & Blair M.J. (eds.) 1997. *The EBCC atlas of European breeding birds: their distribution and abundance*. T & A.D. Poyser, London.
- Spanoghe G., Gyselings R. & Van den Bergh E., 2008. *Monitoring van het Linkerscheldeoevergebied: resultaten van het vijfde jaar*. In uitvoering van de resolutie van het Vlaams Parlement van 20 februari 2002. INBO.R.2008.14, Brussel.
- Vandegehuchte M., 1989. Zwarte Stern, pp 231. In *Vogels in Vlaanderen, Voorkomen en verspreiding*. Vlaamse Avifauna Commissie I.M.P.:1989.
- Van der Winden J., Beintema A.J. & Heemskerck L. 1997. Habitat-related Black tern *Chlidonias niger* breeding success in The Netherlands. *Ardea* 20 (3) 558-565.
- Van der Winden J. 2005. Fish and amphibians as calcium source for Black Terns *Chlidonias niger* feeding in acid bogs. *Vogelwelt* 126: 235-241.
- Van der Winden J. 2002. Zwarte Stern *Chlidonias niger* pp.256-257 in SOVON *Vogelonderzoek Nederland 2002, Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000*. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland-Leiden.
- Van der Winden J. 2005. Fish and amphibians as calcium source for Black Terns *Chlidonias niger* feeding in acid bogs. *Vogelwelt* 126: 235-241.
- Vermeersch G., Anselin A. & Devos K. 2006. *Bijzondere broedvogels in Vlaanderen in de periode 1994-2005. Populatietrends en recente status van zeldzame, kolonievormende en exotische broedvogels in Vlaanderen*. Mededeling INBO. M.2006.2, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Samenvatting – Abstract - Résumé

Sinds 1996 worden op twee plaatsen in het Gentse nestvlotjes voorzien voor Visdieven *Sterna hirundo*. In 2007 lagen er 2 vlotjes op het Leeuwenhof te Drogen en 7 op het Damvalleimeer te Destelbergen. Uit de ervaringen van de voorbije tien jaar worden tips gegeven voor het maken en plaatsen van deze vlotjes. Het leggen van single-nest vlotjes geeft een grotere kans op de vestiging van een paartje. Dit wordt verklaard door het territoriaal gedrag van paartjes op kleine plassen en de inname van grotere vlotjes door grotere vogels als rustplaats. Het broedsucces van de Visdieven op deze nestvlotjes heeft een hoger gemiddelde in vergelijking met dat van estuariene kolonies. Dit kan toegeschreven worden aan geringe predatie, verminderde competitie tussen Visdieven onderling en een constanter en bereikbaarder voedselaanbod op waterpartijen in het binnenland. Het artikel gaat ook in op het leggen van vlotjes voor Zwarte Sternes *Chlidonias niger*. Door het uitsterven van deze soort in Vlaanderen worden deze de laatste decennia niet meer voorzien. Nieuwe initiatieven vergen een degelijke screening van de ecologische kenmerken van de potentiële broedplaats. De huidige kennis geeft aan dat zure en voedselarme vennen hiervoor best niet uitgekozen worden.

Terns on floating platforms

Since 1996 in two places in Gent small floating nest platforms have been set up for Common Terns *Sterna hirundo*. In 2007 there were 2 floating platforms at the Leeuwenhof at Drogen and 7 on the Damvalleimeer at Destelbergen. Based on experience from the last 10 years, some tips are offered for the making and positioning of these platforms. The provision of single-nest floating platforms gives a greater chance for a pair to become established. This is explained by the territorial behaviour of pairs on small ponds and the taking over of bigger platforms by larger birds as resting places. The mean breeding success of the Common Terns on these nest platforms is higher than that of

estuarine colonies. This can be put down to limited predation, reduced competition between Common Terns and more constant supply of food within easy reach on inland stretches of water. The article also describes the placing of platforms for Black Terns *Chlidonias niger*. These have not been provided in recent decades due to the extinction of this species in Flanders. New initiatives require a thorough screening of the ecological characteristics of the potential breeding location. Present knowledge indicates that acidic food-impooverished fens can best be avoided.

Des sternes sur des radeaux

A deux endroits différents dans les environs de Gand, des radeaux ont été installés pour les Sternes pierregarins *Sterna hirundo* depuis 1996. En 2007 on a ajouté 2 radeaux au Leeuwenhof à Drogen et 7 sur le lac de la Damvallei à Destelbergen. L'expérience des dix dernières années nous a appris comment il fallait les fabriquer et où il fallait les installer. Les radeaux individuels attirent plus facilement un couple. En effet, sur les surfaces d'eau réduites, les couples manifestent un comportement territorial, tandis que les oiseaux de plus grande taille utilisent les radeaux comme aire de repos. Le succès reproducteur moyen des Sternes pierregarins sur ces radeaux est plus élevé que celui des colonies des estuaires. Ceci est dû à la prédation limitée, à la compétition réduite entre les Sternes pierregarins et à la présence constante et aisément accessible de ressources alimentaires sur les plans d'eau à l'intérieur des terres. L'article décrit également l'installation de radeaux pour la Guifette noire *Chlidonias niger*. Comme cette espèce est en voie de disparition en Flandre, on n'avait plus installé de radeaux ces dernières décennies. De nouvelles initiatives requièrent une profonde étude des caractéristiques écologiques des lieux de nidification potentiels. D'après nos connaissances actuelles, les marais acides et pauvres n'entrent pas en ligne de compte.

UNIEKE TENTOONSTELLING: VALKEN ROND DE TOREN

Waar: Stadsbibliotheek Lier – Kardinaal Mercierplein 6
Wanneer: van 19 april tot en met 04 mei 2008
openingsuren: ma, di, do, vrij van 10 tot 12 uur en van 15 tot 20 uur, wo van 14 tot 20 uur, za van 10 tot 14 uur gesloten op zon- en feestdagen.

De officiële opening vindt plaats op vrijdag 18 april om 19u. Iedereen welkom, geen inschrijving vereist.

In 2007 vestigde zich een koppel slechtvalken op de St-Gummarus-toren. Voor de eerste maal sinds mensenheugenis vlogen er in Lier 2 jonge Slechtvalken uit. Naar aanleiding van deze gebeurtenis organiseert Natuurpunt Lier in samenwerking met het Fonds voor Instandhouding van Roofvogels, Electrabel en De Post een prachtige tentoonstelling rond deze soort. Het is de bedoeling iedereen te laten kennismaken met de Slechtvalk en aan te tonen dat er ook in de stad plaats is voor natuur.

In het kader van dit evenement voorzien we de volgende items:

- Een uitgebreide tentoonstelling over het leven van de Slechtvalk. Slechtvalken waren eind jaren 60 met uitsterven bedreigd. Dankzij het plaatsen van aangepaste nestkasten konden ze zich recent in de stad vestigen. Ook Lier kon een koppeltje verwelkomen.
- Infopanelen rond het werk van André Buzin, gepassioneerd natuurtekenaar en vooral gekend als ontwerper van de vogels op de postzegels. Hij tekende ook, als steun aan het slechtvalk-project van het F.I.R., een afbeelding van de Slechtvalk die in beperkte oplage te koop zal worden aangeboden.
- Binnenkort verschijnt er ook een slechtvalk-postzegel, getekend door André Buzin. Naar aanleiding van de uitgifte van deze zegel geeft De Post een speciale afgestempeld herdenkingsvelletje uit dat in Vlaanderen enkel in Lier tijdens de tentoonstelling zal te verkrijgen zijn.
- Informatiepanelen van Natuurpunt, met verdere documentatie omtrent de werking van de plaatselijke afdeling 'De Wielewaal'.

Dit geheel kwam tot stand dankzij de samenwerking van Natuurpunt, het Lierse Stadsbestuur en de Stadsbibliotheek, het Fonds voor de Instandhouding van Roofvogels, Electrabel en De Post.
Meer info: Guy Robbrecht en Yves Peeters 03-489.04.57

